

STRATEGIJA POSREDNEGA NASTOPANJA

Povzetek. Članek skuša opredeliti strategijo posrednega nastopanja, ki jo avtor razume kot način reševanja konfliktov, kjer do rešitve ne pride neposredno, z uporabo oboroženega nasilja oz. vojne, ampak z raznovrstnimi posrednimi in prikritimi postopki. Pojem specialna vojna avtor zavrača, saj z ozirom na to, da tukaj oboroženega nasilja ni, ne moremo govoriti o vojni. Vojna in strategija posrednega nastopanja se razlikujeta ravno na elementu obstoja (ali vsaj prevlade) oboroženega nasilja. Ameriških konceptov konflikti nizke intenzivnosti (LIC - low intensity conflicts) in operacije, drugačne kot vojna (OOTW - operations other than war) ne moremo enačiti s strategijo posrednega nastopanja, saj LIC in OOTW opredeljujeta le uporabo enega izmed izvajalcev strategije posrednega nastopanja (oboroženih sil), obenem pa vključujeta tudi dejavnosti kot so operacije ob naravnih nesrečah, manjše konvencionalne vojne ipd., kar gotovo ne spada v strategijo posrednega nastopanja.

Ključni pojmi: specialna vojna; specialno vojskovanje; vojna; strategija posrednega nastopanja; konflikti nizke intenzivnosti; operacije, drugačne kot vojna; nekonvencionalno vojskovanje; posredniška vojna; psihološke operacije; državni udar; agenti za vpliv.

Uvod

Človeštvu do sedaj ni uspelo izločiti nasilja pri reševanju konfliktov, do katerih prihaja zaradi različnih interesov posameznikov, družbenih skupin, držav itd. Pri tem ima sila različne pojavne oblike in različno stopnjo intenzivnosti. Najskrajnejši način reševanja konfliktov s silo je vojna, vendar je politične in druge cilje možno doseči tudi na posreden način - s strategijo posrednega nastopanja, kjer do rešitve ne pride neposredno, z uporabo oboroženega nasilja oz. vojne, ampak z raznovrstnimi posrednimi in prikritimi postopki. Uporaba oboroženega nasilja oziroma vojne je zaradi vojaško-tehnoloških, moralnih, pravnih in drugih razlogov postala nesprejemljiva ali celo nemogoča, tako da od šestdesetih let tega stoletja strategija posrednega nastopanja predstavlja vodilni način uporabe sile pri

* Krunić Zoran, magister obramboslovja, Visoka policijsko varnostna šola.

uresničevanju nacionalnovarnostnih interesov sodobnih držav. Ta strategija je bila zlasti pomembna v obdobju hladne vojne, katere konec, ki je sicer pomemben mejnik v mednarodnih odnosih, pa ni pripeljal tudi do konca uporabe strategije posrednega nastopanja. Danes, ko je jasno, da vojaška grožnja nacionalni varnosti izgublja pomen in ko je potrebno resno pozornost posvetiti drugim virom ogrožanja, kot so politični, gospodarski, okoljevarstveni in drugi, je pomen proučevanja strategije posrednega nastopanja še toliko večji. Cilj tega članka je razčistiti nekatere osnovne pojme, ki se pojavljajo v zvezi s to dejavnostjo in na koncu strategijo posrednega nastopanja poskusiti tudi definirati.

Temeljni pojmi

Avtorji, ki govorijo o dejavnosti, ki jo v tem članku obravnavam pod pojmom strategija posrednega nastopanja, uporabljajo vrsto različnih izrazov: specialna vojna, podtalna vojna, podtalno delovanje, podtalna dejavnost, subverzija, nekonvencionalno vojskovanje, posredna agresija, agresija v miru, prikrita agresija, posredna strategija, konflikti nizke intenzivnosti itd. Tukaj želim povedati, zakaj se mi zdi večina teh pojmov neprimerna in zakaj se mi zdi najbolj primeren ravno izraz strategija posrednega nastopanja.

V bivših socialističnih državah se je predvsem pod vplivom vojaško-političnih teoretikov tedanje Sovjetske zveze, uveljavil pojem specialna vojna. Ta pojem je sprejela tudi večina avtorjev v nekdanji SFRJ Jugoslaviji (tudi slovenski). Kljub temu pa so tudi v bivši SFRJ obstajali poskusi, da bi poiskali primernejše pojme. Tukaj moramo posebej izpostaviti Vojina Dimitrijevića, ki je pojem specialna vojna popolnoma zavrnil (Vojno delo, 1983:81), saj je menil, da gre za "neko na hitro ustvarjeno oznako" in za negativno opredelitev, ki bolj govori, kaj ta fenomen ni (ne "navadna" vojna), kot pa, kaj je.

Vsekakor lahko rečemo, da je izraz specialna vojna neprimeren, ker ne moremo govoriti o vojni. Mrkić, Prelević in Begović npr. so vojno definirali kot "disjunktivni družbeni proces, kjer skušajo razredi, narodi in države s silo ubraniti ali nasilno uresničiti svoje gospodarske, politične, razredne in druge interese, pri čemer ima dominantno vlogo oboroženi boj" (1976:63). Jugoslovanski vojaški leksikon vojno definira kot "kompleksen, intenziven in množičen spopad med državami, vojaško-političnimi zvezami ali različnimi družbenimi silami v neki državi, kjer pride do množične in organizirane uporabe oboroženega nasilja in poteka oboroženi boj zaradi uresničenja določenih političnih, gospodarskih in vojaških ciljev razredov, držav ali narodov" (Vojni leksikon, 1981:508). Pravilo ameriške kopenske vojske 100-5 z naslovom Vojevanje bodočih vojn (Field Manual 100-5, Fighting Future Wars) iz leta 1994 pa vojno definira kot "stanje odprtega in objavljenega oboroženega sovražnega spopada med političnimi enotami, kot so države ali narodi..." (1994:Glossary-9).

Bistvo vojne je torej v tem, da v njej prevladuje oboroženi boj, tukaj pa, vsaj načelno, tega ni¹. Vilić in Ateljević temu mnenju sicer nasprotujeta (1983:17) in takšno definiranje vojne opredeljujeta kot preozko in v bistvu trdita, da lahko govorimo o obliki vojne tudi, kadar oboroženo nasilje ne obstaja. Pri tem se sklicujeta na nekatere Clausewitzove misli o vojni, npr. da je vojna "pravi kameleon, ker v vsakem konkretnem primeru spremeni svojo naravo" (Vilić, Ateljević, 1983:17). Pri tem je jasno, da Vilić in Ateljević pri Clausewitzu iščeta le tisto, kar bi ustrezalo njuni potrebi, povsem pa zanemarjata nekatere druge njegove (in drugih) opredelitve vojne. Npr. ko pravi, da je "na svoji najvišji točki vojna veščina politika, toda brez dvoma tista politika, ki ne piše diplomatskih not, temveč bije bitke" (Clausewitz, 1968,406).

Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da vojna vedno vsebuje (in to celo dominantno) oboroženo nasilje, tako da dejavnosti, ki jo v tem članku označujemo kot strategija posrednega nastopanja, ne moremo definirati z izrazom, ki bi vseboval pojem vojne. Ta dva pojma (vojna in strategija posrednega nastopanja) se namreč v svojem bistvu razlikujeta ravno v elementu obstoja (oz. vsaj prevlade) oboroženega nasilja.

Vojin Dimitrijević je namesto pojma specialna vojna predlagal uporabo enega izmed naslednjih dveh pojmov: prikrita agresija in posredna agresija (1983:90). Vendar tudi ta dva pojma nista primerna, saj govorita o agresiji, kar pa bi pojav, ki ga proučujemo, močno omejilo. Tako kot je lahko vojna agresivna ali obrambna, je lahko agresivna ali obrambna tudi strategija posrednega nastopanja. Pri tem gre verjetno tudi pri Dimitrijeviću za ne povsem kritično povzemanje nekaterih opredelitev specialne vojne², ki pojem opredeljujejo tudi v vrednostnem smislu. Tako npr. Miljanić in Radinović govorita o specialni vojni, ko jo uporabljajo "reakcionarne sile" proti "miroljubnim in progresivnim druženo-političnim sistemom...in revolucionarnim gibanjem" (v Dimitrijević, 1983:88).

V SFRJ in tudi drugod so (bili) pogosto v uporabi tudi pojmi podtalna vojna, podtalno delovanje in podtalna dejavnost. Prvi pojem je neprimeren že zaradi tega, ker vsebuje pojem vojna. Druga dva opredeljujeta predvsem metodo (podtalnost, oz. prikritost), medtem ko drugih elementov ne opredelita jasno. Pojma dejavnost oz. delovanje sta namreč preveč široka, da bi takoj kazala, za kaj gre. Podtalno deluje tudi podzemna voda ali mestna komunalna služba, pa to nima prav ničesar skupnega z nacionalnovarnostnimi interesi.

Pogosto je v rabi tudi pojem subverzija oz. subverzivna dejavnost. Politična enciklopedija subverzijo definira kot "odkrita ali tajno, neposredno ali posredno dejavnost, organizirano v tujini in usmerjeno proti obstoječemu režimu, pravni, politični in družbeni ureditvi neke države ali notranjemu ustroju oz. delovanju neke organizacije" (Politična enciklopedija, 1975:1039-1040). Podobno opredelitev

¹ Seveda obstaja v zvezi z vojno vrsta opredelitev in nekatere se med seboj tudi precej razlikujejo. Nekateri teoretiki npr. vojno definirajo tudi z določenim številom žrtev. Tako npr. Small in Singer uporabljata tisoč žrtev oboroženega spopada, da bi ga lahko opredelili kot vojno (Farnsworth, 1992:217).

² Čeprav se Dimitrijević bori proti takim prilagajanjem znanosti trenutnim političnim potrebam in pravi, da "je v politični znanosti potrebno sredstvo opisovati kot sredstvo, ne glede na to, kdo ga uporablja" (1983:89).

podajata tudi Pravna enciklopedija (1989:1618) in vojaški leksikon (Vojni leksikon, 1981:594). Vidimo torej, da vsaj po teh opredelitvah pojem subverzije vsebuje tudi odkrito in neposredno dejavnost, kar je preširoko, tako da ta pojem ne more biti primeren.

Obstajajo seveda še druge opredelitve subverzije. Tako francoski avtor Mucchielli subverzijo enači predvsem s (1972:7-8) propagandno-psihološkim delovanjem ("action sur l'opinion"). Zelo podobno je tudi mnenje Jean-Paul Straetmansa z belgijske kraljevske vojaške akademije, ki subverzijo razume kot "zbir vseh dejanj, napisov in besed, ki je namenjen spremembi družbene ureditve", kot "zbir stalnih psiholoških dejavnosti..." (1975:3). Tudi ta dva pogleda sta gotovo preozka. Psihološko-propagandno delovanje je namreč le ena od metod strategije posrednega nastopanja, nikakor pa ne edina.

V ZDA so v šestdesetih letih tega stoletja uporabljali pojem specialno vojskovanje (special warfare). Ta pojem je po nekaterih ocenah služil predvsem kot evfemizem, s katerim so želeli poimenovati "akcije, ki niso niti zakonite niti moralne" (Dimitrijević, 1983:82), po drugih pa je šlo za pojem, ki zares izraža bistvo te dejavnosti, za katero so bile med drugim oblikovane tudi "posebne sile" - torej z enakim imenom (Vilić, Ateljević, 1983:16-17).

Že v šestdesetih letih je bil v ameriških konceptih uveden termin operacije nizke intenzivnosti (low-intensity operations), v osemdesetih letih pa so uvedli koncept konfliktov nizke intenzivnosti (LIC - low-intensity conflict). Tedaj so namreč možnost angažiranja oboroženih sil predvideli na treh različnih ravneh: nizki (LIC), srednji (MIC - mid-intensity conflict) in visoki (HIC - high-intensity conflict), kjer so predvideli tudi uporabo jedrskega orožja. Konflikti nizke intenzivnosti (LIC) obsegajo takšne dejavnosti, kot so demonstracija sile, dajanje vojaške pomoči, specialne operacije in omejena uporaba rednih sil (Mirković, 1987). Ameriški polkovnik Motley sem šteje tudi "manjšo konvencionalno vojno" (Mirković, 1987). Ta koncept ni bil najbolj jasen niti samim Američanom, tako da je Adolph (1992) kot glavno značilnost LIC navedel nejasnost.

V zadnjem času v ZDA koncept konfliktov nizke intenzivnosti opuščajo in namesto tega uvajajo novega: operacije, drugačne od vojne (OOTW - operations other than war), ki pa v tem trenutku še ni povsem izdelan in o njem še ni na voljo izvirnih doktrinarnih dokumentov. Že omenjeno pravilo ameriške kopenske vojske 100-5 (Field Manual 100-5, Fighting Future Wars) iz leta 1994 OOTW zelo ohlapno opredeljuje kot "vojaške aktivnosti v miru ali konfliktu, ki nujno ne vključujejo oboroženega spopada med dvema organiziranima silama" (Glossary-6). Glasilo vojne šole ameriške kopenske vojske (US Army War College) pa navaja, da pravzaprav ne gre za nekaj bistveno novega (Jandora, 1995).

Ti pojmi niso niti sinonimi niti višja razvojna stopnja strategije posrednega nastopanja, kot so trdili nekateri avtorji (npr. Kranjc, 1990). Tako LIC kot OOTW opredeljujeta uporabo oboroženih sil, ki so le eden izmed izvajalcev strategije posrednega nastopanja, pa še to ne vedno. Ti koncepti pa predvidevajo tudi akcije oz. naloge, ki jih nikakor ne moremo šteti v strategijo posrednega nastopanja, npr. sodelovanje pri reševanju ob naravnih nesrečah, manjše konvencionalne vojne itd. Vsekakor pa je vse te pojme in koncepte potrebno resno proučevati tudi

z vidika strategije posrednega nastopanja, saj opredeljujejo precej zelo pomembnih nalog zelo močnega (včasih celo najmočnejšega) dejavnika na tem področju (oboroženih sil).

Opozoril bi še na nekatere druge pojme, ki se v zvezi s LIC, OOTW in specialnim vojskovanjem pojavljajo v ZDA. Gre za pojme, kot so: tajne operacije (clandestine operations), prikrite operacije (covert operations), operacije nizke vidnosti (low visibility operations), nekonvencionalno vojskovanje (unconventional warfare), specialne operacije (special operations) idr.

Tajne operacije so "aktivnosti, ki jih podpirajo vladni (vlade ZDA - op. Z.K.) oddelki ali agencije in se izvajajo tako, da je zagotovljena tajnost. Od prikritih operacij se razlikujejo v tem, da je tajnost same operacije pomembnejša od zakritosti sponzorja" (Collins, 1994:167).

Prikrite operacije so "akcije, ki so načrtovane in izvedene tako, da prikrijejo identiteto sponzorja oz. mu omogočijo verodostojno zanikanje..." (Collins, 1994:168).

Operacije nizke vidnosti opredeljujejo kot "občutljive operacije, kjer politične/vojaške omejitve, ki obstajajo v tajnih in prikritih operacijah, niso nujne oz. možne; take akcije se izvajajo zaradi omejitve izpostavljanja izvajalcev in/ali njihovih dejavnosti" (Doctrine for Special Forces Operations, 1990:Glossary-9).

Nekonvencionalno vojskovanje definirajo kot "širok spekter vojaških in paravojaških operacij, največkrat dolgotrajnih, ki jih predvsem izvajajo lokalne ali nadomestne sile³, ki jih do različne stopnje organizirajo, urijo, opremljajo, podpirajo in vodijo tuji viri. Vsebuje gverilsko vojskovanje in druge neposredne ofenzivne, tajne, prikrite in operacije nizke vidnosti kot tudi posredne aktivnosti subverzije, sabotaže, zbiranje obveščevalnih podatkov ter umik in beg" (Doctrine for Special Forces Operations, 1990:Glossary-12).

Specialne operacije definirajo kot tiste, ki jih "izvajajo posebno izurjene, opremljene in organizirane sile obrambnega ministrstva proti strateškim ali taktičnim ciljem zaradi doseganja nacionalnih vojaških, političnih, gospodarskih ali psiholoških ciljev. Te operacije se lahko izvajajo v miru ali v času sovražnosti. Lahko se uporabljajo za podporo konvencionalnih operacij, lahko pa so izvedene tudi neodvisno, kadar je uporaba konvencionalnih sil ali neprimerna ali neizvedljiva" (Doctrine for Special Forces Operations, 1990:Glossary-12).

Vidimo, da ti pojmi opredeljejo le posamezne metode ali segmente strategije posrednega nastopanja, obenem pa njene meje presegajo.

Ali v ZDA v uradnih doktrinarnih dokumentih obstaja pojem strategija posrednega nastopanja oz. kaj bi bil sinonim za to, ni znano. Da pa se s tem ukvarjajo, med drugim priča tudi Nolanov in Cathalov leksikon (1995), ki opredeljuje pojma posredna agresija (Indirect Agression) in posredna vladavina (Indirect Rule).

Posredno agresijo definira tako: "Nedefinirana v pravu. Ta izraz se uporablja v zvezi z vrsto ukrepov, ki lahko obsegajo prikrite akcije, subverzijo, vojaško pomoč tretji državi, ki izvaja neposredno agresijo, ali podporo gverilskemu separatističnemu gibanju v drugi državi."

³ Ni jasno, za kakšne sile gre, za plačance ali kakšne druge formacije.

Posredno vladavino definira kot situacijo "ko imperialistična sila upravlja kolonijo s pomočjo lokalnih posrednikov, v zameno pa pusti nedotaknjeno lokalno družbeno ureditev. Britanci so to počeli s pomočjo emirjev v severni Nigeriji in s pomočjo maharadžijev (prinцев) v Indiji."

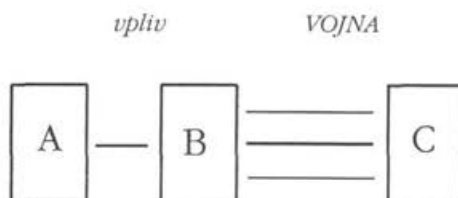
Francoski general in vojaški teoretik Andre Beaufre je uporabljal pojem posredna strategija. Za razliko od neposredne strategije, kjer imajo najpomembnejšo vlogo oborožene sile, je posredna strategija tista, "na kateri temeljijo vse vrste konfliktov, kjer se rešitve ne iščejo neposredno s spopadi oboroženih sil, temveč s postopki, ki so čim bolj posredni, tako na področju politike ali gospodarstva ali celo na vojaškem področju" (Beaufre, v Isaković, 1981:10). Čeprav je bil Beaufre vpliven (tudi v Jugoslaviji), se njegov termin (posredna strategija) le ni obdržal. Mogoče bi lahko razloge za to iskali tudi v dejstvu, da gre za negativno opredelitev strategije (ni strategija, temveč je to le na posreden način), pri čemer tudi pomen tega pojma ni takoj jasen.

Pojem strategija posrednega nastopanja je precej bolj jasen in pomeni, da gre za posebno strategijo (ki je strategija in nikakor ne neka sporadična, sprotna ali slučajna dejavnost), ki k uresničitvi cilja nastopa na posreden način. Tudi tukaj se lahko pojavi pomislek glede smotrnosti uporabe pojma strategija, saj nekateri avtorji strategijo razumejo le v smislu vodenja vojske in/ali vojne. Vendar danes večina avtorjev ponuja mnogo širše razumevanje pojma strategija. Vojni leksikon navaja, da je osnovna naloga strategije "priprava in vodenje oboroženega boja in vojne, vendar pa sodobni pogoji kažejo, da je svobodo in neodvisnost možno ohraniti ali izgubiti tudi brez vojne," kar "pojem strategije občutno širi" (1981:588). Luttwak navaja Webstrovno definicijo, po kateri je strategija "znanost in veščina uporabe političnih, gospodarskih, psiholoških in vojaških sil naroda ali skupine narodov za doseg maksimalne podpore sprejeti politiki v miru ali v vojni" (Luttwak 1987:241). Luttwak sicer pravi, da se sam najbolj strinja z Beaufrejevo definicijo, ki pravi, da je strategija "veščina dialektike volj ob uporabi sile zaradi rešitve njihovega konflikta" (Luttwak, 1987:241 ali Beaufre, 1968:21). Beaufre na drugem mestu pravi tudi, da je definicija strategije le kot veščine uporabe oboroženih sil preozka in meni, da gre za "veščino doseganja sodelovanja sile v uresničevanju ciljev politike" (Beaufre, 1968:20). Verjetno je to tudi bistveno: strategija se ukvarja z uporabo sile in to ne glede na to ali je le-ta oborožena ali ne. Vsekakor bi se morali strinjati tudi s Kneževićem, Selićem in Kučukom, ki pravijo, da je v našem primeru izraz strategija vsekakor potrebno ohraniti, saj strategija posrednega nastopanja "teži k uresničevanju ciljev, ki so bili prej uresničevani z vojnam" (1981:42).

Že omenjeni Vilić je v eni svojih definicij pojma strategija posrednega nastopanja in specialna vojna združil in prikazal strategijo posrednega nastopanja kot strategijo specialne vojne. Vilić pravi, da je "strategija posrednega nastopanja veščina vodenja specialne vojne, na kateri temeljijo vse oblike konfliktov, kjer do rešitve ne pride neposredno s spopadom oboroženih sil, ampak z raznovrstnimi posrednimi postopki na področju politike, gospodarstva itd., vključujoč v določenih primerih tudi posredno uporabo oboroženih sil - skozi obliko demonstracije vojaške sile ali skozi t.i. posredniške vojne oz. vojaške intervencije" (v

Isaković, 1981:11-12). Tej definiciji bomo takoj zamerili uporabo pojma specialna vojna. Vilić je svojo definicijo seveda močno oprl na definicijo, ki jo je podal Andre Beaufre in poleg pojma specialna vojna dodal še podrobnejšo opredelitev, kaj bi pomenila posredna uporaba oboroženih sil. Tudi tu se z Vilićem lahko strinjamo le delno, saj vojaške intervencije gotovo ne sodijo v strategijo posrednega nastopanja - vojaška intervencija je povsem neposreden način za doseg cilja⁴. Je pa Vilić sem pravilno uvrstil t.i. posredniške vojne, ki so v bistvu edini možni primer, ko strategija posrednega nastopanja vsebuje tudi vojno.

Gre za naslednji model: država A ima interes v državi B, ki pa ga ne more uresničiti. Zato A prikrito preko posrednika, države C, stopi v vojno z državo B. Končno pride do situacije, ko A posredno (preko C) vodi vojno z B. Pri tem so v odnosu med subjektom strategije posrednega nastopanja (A) in posrednikom (C) možne različne kombinacije: da je prostovoljen ali prisilen; da se njegovi interesi skladajo z interesi subjekta strategije posrednega nastopanja ali pa tudi ne; da se posrednik zaveda svoje instrumentalizacije s strani subjekta strategije posrednega nastopanja ali da se tega ne zaveda itd. Pri tem torej ne gre za prikrito uporabo sile, temveč je prikrit subjekt strategije posrednega nastopanja.

Grafična ponazoritev modela posredniške vojne

Tako bi lahko, ob upoštevanju vsega navedenega in še posebej ugotovitev Beaufreja in Vilića, zapisali naslednjo definicijo strategije posrednega nastopanja:

Strategija posrednega nastopanja je organizirana dejavnost, s katero države in/ali drugi subjekti na mednarodnem in/ali notranjepolitičnem področju skušajo uresničiti svoje politične, gospodarske, vojaške in/ali druge interese na škodo drugih subjektov, pri tem pa rešitev ne iščejo neposredno s spopadom oboroženih sil, temveč posredno, z raznovrstnimi prikritimi postopki na političnem, kulturnem, gospodarskem, vojaškem in/ali drugih področjih življenja in dela neke skupnosti, z izvajanjem propagandno-psiholoških akcij, ustvarjanjem in/ali kanaliziranjem družbenih kriz, ustvarjanjem in vodenjem agenture, posebno t.i. agentov za vpliv, izzivanjem državnih udarov itd. in v določenih primerih tudi z vodenjem t.i. posredniških vojn.

Kakorkoli pa že to dejavnost imenujemo, potrebno jo je spoznavati in se pred njo braniti.

⁴ Verjetno gre pri tem za avtomatično prenašanje ameriške zasnove konfliktov nizke intenzivnosti, ki res vključuje tudi vojaške intervencije.

LITERATURA

- Beaufre, Andre. 1968. Uvod u strategiju. Beograd: VIZ.
- Brown, Ashley. 1986. Modern Warfare, New York: Crescent Books.
- Cannon, Michael W. 1992. The Development of the Theory of Limited War, 1945-63. Armed Forces & Society, Vol. 19, No. 1.
- Chaliand, Gerard (editor). 1994. The Art of War In World History. Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.
- Clausewitz, Carl von. 1951. O ratu. Beograd: Vojno delo.
- Daugherty, William E. 1980. Poreklo terminologije psiholoških operacija. Bezbednosne teme, 11-12. Beograd: SSUP.
- Diklić, Branko. 1982. Specijalni rat sredstvo funkcije politike u savremenim međunarodnim odnosima. Doktorska disertacija. Ljubljana: FSPN.
- Djordjević, Obren. 1980. Osnovi državne bezbednosti. Beograd: VŠUP.
- Djordjević, Obren. 1986. Leksikon bezbednosti. Beograd: Partizanska knjiga.
- Farnsworth, David N. 1992. International Relations, Chicago: Nelson - Hall Publishers.
- Field Manual FM 100-20. 1981. Low Intensity Conflict, HQ, Department of the Army.
- Field Manual FM 100-23. 1994. Peace Operations, HQ, Department of the Army.
- Field Manual FM 31-20. 1990. Doctrine for Special Forces Operations, HQ, Department of the Army.
- Field Manual FM 100-5. 1990. The Future Wars, HQ, Department of the Army.
- Freedman, Lawrence (editor). 1994. War. Oxford - New York: Oxford University Press.
- Friedman, Richard S. et al. 1985. Advanced Technology Warfare. London: Salamander Books Ltd.
- Godson, Roy. 1995. Dirty Tricks or Trump Cards. US. Covert Action and Counterintelligence. Washington - London: Brassey's.
- Griffith Samuel B. 1982. Sun Zi: Umijeće ratovanja. Zagreb: Globus.
- Heydte, Friedrich von der. 1986. Modern Irregular Warfare. New York: New Benjamin Franklin House.
- Hogg, Ian V. 1992. The Guinness Encyclopedia of Weaponry, Enfield: Quarto Publishing.
- Hubler, Noram F. 1992. Civil Affairs and Wartime Host Nation Support. Military Review, July.
- Hunt, John B. 1993. Hostilities Short of War. Military Review, march.
- Hunter Jr., Horace L. 1993. Ethnic Conflict and Operations Other Than War. Military Review, November.
- International Military and Defense Encyclopedia. 1993. Washington - New York: Brassey's (US) Inc.
- Irwin A.S.H. 1993. Liddel Hart and the Indirect Approach to Strategy. V Brian Holden (editor), The Science of War. London-New York: Routledge.
- Isaković, Zlatko. 1981. Strategija posrednog nastupanja. Doktorski rad. Beograd: Pravni fakultet.
- Jović, Stojan. 1994. Specijalne snage. Podgorica: Montenegro Harvest.
- Kennedy, William V. 1987. The Intelligence War. London: Salamander Book.
- Knežević, Petar; Selić, Mičo in Kučuk, Ejub. 1981. Specijalni rat protiv SFRJ. Beograd: VIZ.
- Kranjč, Marjan. 1990. Savremene vojne doktrine - sukob niskog intenziteta. Vojno delo, 5-6.
- Lang, Walter N. 1987. The World's Elite Forces. London - New York: Salamander.
- Liddel Hart, Basil. 1952. Strategija posrednog prilazjenja. Beograd: Vojna biblioteka.
- Liddel Hart, Basil. 1985. Mač i pero. Beograd: VIZ.
- Macksey, Kenneth. 1993. The Penguin Encyclopedia of Weapons and Military Technology. London: Penguin Books.
- Military Review (special issue). 1991. SOF/LIC. June.

- Mirković, Todor. 1987. Sukob niskog intenziteta. Bezbednost i društvena samozaštita, 2.
- Mirković, Todor. 1987. Ciljevi i oblici američkog angažovanja u sukobima niskog intenziteta. Bezbednost i društvena samozaštita, 3.
- Mirković, Todor. 1992. Vojna zaštita nacionalnih interesa. Vojska, 24.9.
- Mirkić, Slavko; Prelević, Miloš in Begović, Ante. 1976. Teorija o ratu. Beograd: Nastavna uprava GŠ JNA.
- Mucchielli, Roger. 1973. La Subversion, Paris - Montreal: BORDAS.
- Nolan, Cathal J. 1995. The Longman Guide to World Affairs. New York: Longman Publishers.
- Politička enciklopedija. 1975. Beograd: Savremena administracija.
- Rampy, Michael R. 1994. The Keystone Doctrine: FM 100-5, Operations. Military Review, june.
- Shafritz, Jay M. 1989. Dictionary of Military Science, New York: Fact of File Inc.
- Specijalni rat protiv SFRJ danas i mere suprotstavljanja. 1983. Zbornik posveta v Kumrovcu. Beograd: Grupa za političko informisanje u SKJ.
- Straetmans, Jean-Paul. 1973-1974. La subversion et les mesures adequates a l'affronter. Belgique: Ecole Royale Militaire.
- Swain, Richard M. 1990. Liddel Hart and the Creation of a Theory of War, 1919-1933. Armed Forces & Society, Fall.
- Vandenbroucke, Lucien S. 1993. Perilous Options. Special Operations as an Instrument of U.S. Foreign Policy. New York - Oxford: Oxford University Press.
- Vilić, Dušan; Ateljević, Milan. 1983. Specialna vojna. Beograd: Poslovna politika.
- Vojna enciklopedija, druga izdaja. 1970-1975. Beograd: VIZ.
- Vojni leksikon. 1981. Beograd: VIZ.
- Vojno delo (tematska številka o specialni vojni). 1983. Št. 1.
- Wright, Walter E. in Fiegle, Ronald L. 1993. Civil Affairs Support in Operations Other than War, Military Review, october.